

Ю. Л. БОШИЦЬКИЙ

*Юрій Ладиславович Бошицький, ректор
Київського університету права НАН України, про-
фесор, заслужений юрист України*

ФУНДАМЕНТАЛЬНА ПРАЦЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ БОЛГАРІЇ*

Процеси гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу і приведення його у відповідність із загальноприйнятими міжнародними стандартами вимагає ефективного забезпечення правового захисту об'єктів інтелектуальної власності. А конституційні положення охорони інтелектуальної власності потребують формування ефективного механізму забезпечення правомірного використання таких об'єктів, як торговельні марки, комерційні найменування та географічні зазначення. Ці об'єкти виступають необхідними атрибутами комерційної, підприємницької, виробничої і зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності.

На жаль, у цій сфері спостерігається ситуація, яка характеризується широкомасштабним піратством, що загрожує ефективному розвитку ринкових відносин в країні, покращенню міжнародної торгівлі, престижу держави. Серед причин подібного стану речей можна назвати й певну недосконалість національного законодавства, і недостатню розробку зазначених проблем на теоретичному, науково-дослідницькому рівні.

Особливо актуальним зазначене вище є для такого об'єкта інтелектуальної власності, як комерційне (фірмове) найменування. На сьогоднішній день основним функціональним навантаженням комерційного найменування є його посередництво в системі взаємовідносин між виробниками та споживачами; також воно є своєрідним відображенням ділової репутації фірми, складовою її престижу й авторитету. Вдало вибране комерційне найменування приваблює покупців, що впливає на збільшення обсягів продажу і подальшого розвитку виробництва. Однак для того, щоб цей об'єкт міг ефективно використовуватися в економічному обігу, є необхідною належна регламентація його правового режиму.

З огляду на актуальність проблематики правової охорони фірмових найменувань надзвичайно цікавою є праця відомого болгарського дослідника проблем права інтелектуальної власності Директора Центру інтелектуальної власності Болгарії професора Борислава Борисова «Промислова і інтелектуальна власність компанії», що вийшла друком у видавництві «Економіка» Софійського університету національної та світової економіки.

Автор здійснив широкий теоретичний аналіз проблем охорони інтелектуальної власності суб'єктами господарської діяльності, сучасного і перспективного розвитку системи охорони комерційних найменувань Болгарії, показав шляхи вдосконалення відповідного законодавства в умовах розвитку ринкових відносин в цій країні.

У монографії детально розглядаються питання правової охорони науково-технічних новацій, які створюються на підприємствах сучасної Болгарії. Детально характеризуються особливості правової охорони наукових відкриттів, винаходів, ноу-хау тощо. Автор дає визначення поняття комерційного найменування компанії, його значення для ефективної та чесної конкуренції, економічного розвитку підприємств, простежує історію розвитку правового регулювання комерційних найменувань в Болгарії та розкриває особливості змісту права на зазначений об'єкт.

На нашу думку, в роботі пильної уваги заслуговують питання аналізу особливостей змісту суб'єктивного права на комерційні позначення суб'єктів підприємницької діяльності, поширеним випадкам порушень прав на нього, проблемам цивільно-правового, адміністративного та кримінального захисту права на комерційне найменування.

Змістовним є також порівняльний аналіз законодавств і правових доктрин зарубіжних країн із законодавством Болгарії щодо охорони комерційних найменувань; запропоновано певні удосконалення чинного національного законодавства в зазначеній сфері.

Дане видання є цікавим і актуальним також з огляду на те, що його автором вперше зроблено підбір нормативних актів Болгарії та ряду європейських країн стосовно регулювання комерційних найменувань.

© Ю. Л. Бошицький, 2012

* Рецензія на кн.: *Борисов Б. М.* Интеллектуалната собственост на индустриалната фирма / Университет за национално и световно стопанство. – София: Университетско издателство «Стопанство», 2011. – 442 с.

Враховуючи ту обставину, що серед багатьох об'єктів інтелектуальної власності комерційне найменування залишається чи не єдиним, якому не приділяється належна увага ні на законодавчому, ні на науково-дослідницькому рівні, дане дослідження заслуговує на особливу увагу через його актуальність та нагальність.

Робота підготовлена на основі сучасних болгарських і європейських досліджень права інтелектуальної власності, з урахуванням болгарської та зарубіжної практики, досвіду діяльності міжнародних організацій. Корисними для науковців та практиків можуть бути й деякі пропозиції, спрямовані на удосконалення європейського законодавства із врегулювання відносин щодо комерційних (фірмових) найменувань та інших об'єктів інтелектуальної власності.

Монографія професора Борислава Борисова стане надзвичайно корисною широкому колу українських фахівців у галузі інтелектуальної власності, науковцям у їх подальших дослідженнях, викладачам, а також фахівцям у процесі розробки нормативно-правових актів у сфері регулювання відносин при використанні засобів індивідуалізації товарів і послуг та їх товаровиробників.

Також очевидною є доцільність перекладу цієї праці українською мовою в інтересах підприємців, юристів, економістів, студентів та викладачів юридичних вузів, широкого кола фахівців у сфері права інтелектуальної власності.

М. О. БАЙМУРАТОВ

Михайло Олександрович Баймуратов, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Маріупольського гуманітарного університету, заслужений юрист України

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНЕ ВИДАННЯ У ГАЛУЗІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА*

В умовах динамічного розвитку конституційної системи України набуває важливого значення розуміння основних категорій у галузі конституційного права з урахуванням сучасних тенденцій розвитку як вітчизняного конституціоналізму, так і зарубіжних країн. На функціонування конституційної системи також впливають відповідні міжнародні стандарти, а також європейські стандарти здійснення публічної влади, забезпечення верховенства права, демократії та прав людини. Дуже важливою рисою Малої енциклопедії конституційного права є висвітлення окремих аспектів конституційної аксіології, оскільки сьогодні суспільні цінності сприяють ідентифікації національних конституційних систем на правовій карті світу і дають можливість більш глибоко зрозуміти логіку розвитку цих політико-правових явищ і процесів.

Особливими рисами навчального видання є саме енциклопедичний стиль викладу матеріалів, оскільки авторський колектив комплексно розкриває основні категорії з конституційного права, а відповідні статті мають внутрішню рубрикацію залежно від їх змісту. Зокрема, ключова категорія «Конституція» розкривається як у формальному, так і в змістовному аспектах, а також складовими цієї статті є рубрики, присвячені структурі конституції. Стаття «Верховна Рада України» розкриває питання формування, внутрішньої організації, повноважень вітчизняного парламенту. Це дає змогу розкрити відповідні категорії конституційного права, з точки зору досягнень як доктрини, так стану законодавства та судової практики. Більшість статей також ґрунтуються на розкритті їх порівняльно-правових аспектів, що дає змогу більш глибоко розкрити зміст відповідних конституційних явищ і процесів.

Слід відзначити, що Мала енциклопедія конституційного права вносить в обіг вітчизняної юридичної науки нові терміни, які неповною мірою висвітлені в літературі з конституційного права, зокрема, «Верховенство права над політикою», «Горизонтальний ефект конституції», «Деліберативна демократія», «Демократія войовнича», «Конституційна держава», «Континуїтет», «Постмодерний конституціоналізм», «Реалізація конституції», «Суюсидіарність», «Толерантність» тощо.

Рецензоване науково-довідникове видання виконано на високому науково-методологічному рівні, комплексно охоплює основні положення сучасного конституційного права, висвітлює останні досягнення вітчизняної та зарубіжної науки конституційного права та враховує сучасні тенденції розвитку конституційного законодавства та судової практики. Мала енциклопедія конституційного права відповідає сучасним вимогам до видань науково-довідкового та енциклопедичного характеру та адресована науковцям, студентам юридичних факультетів і вищих навчальних закладів, працівникам органів державної влади та місцевого самоврядування.

Мала енциклопедія конституційного права підготовлена на високому науково-методологічному рівні, містить багатий науково-довідковий матеріал, необхідний для фахівців у галузі конституційного права.

© М. О. Баймуратов, 2012

* Рецензія на кн.: Мала енциклопедія конституційного права / За заг. ред.: проф. Ю. Л. Бошицького; Київський університет права НАН України. – К.: Кондор – Видавництво, 2012. – 462 с.

О. М. ЛИТВАК

Олег Михайлович Литвак, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України, почесний працівник прокуратури України, заслужений діяч науки і техніки України, заслужений юрист України, завідувач кафедри теорії діяльності та управління в органах прокуратури Інституту підготовки кадрів Національної академії прокуратури України

НОВЕ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ У ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА*

Видання енциклопедій, які стосуються тієї чи іншої галузі права, є не лише пріоритетним напрямом наукових досліджень, а й продиктовано потребами як навчального процесу в юридичних вищих навчальних закладах України, так і правозастосовної практики. Адже енциклопедичні видання дають уявлення адресатам про ті чи інші правові явища, наштовхують на здійснення відповідних наукових досліджень невирішених або дискусійних питань, допомагають дати правильну юридичну оцінку відповідним правовим явищам, а також є незамінним супутником студентства під час підготовки до занять.

У процесі глобальної гармонізації кримінального права України з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і насамперед Конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини і громадянина 1950 року й практикою Європейського суду з прав людини, які визнаються в Україні джерелом права, постає нагальна потреба вивчення та наукового тлумачення термінів і термінологічних зворотів, що використовуються у Кримінальному кодексі України (далі – КК України), зокрема у його Загальній частині.

На сьогодні юридична література поповнилася Малою енциклопедією кримінального права, яка була підготовлена за загальним керівництвом ректора Київського університету права НАН України, професора, заслуженого юриста України Ю.Л. Бошицького. До авторського колективу увійшли науково-педагогічні працівники кафедри кримінального права та процесу Київського університету права та відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В.М. Корецького, а також викладачі інших вищих навчальних закладів країни.

Зазначимо насамперед те, що в Малій енциклопедії кримінального права вдало підібрані кримінально-правові терміни та термінологічні звороти, тлумачення яких запропоновані авторами. У більшості вони стосуються Загальної частини КК України. Однак вони також були відібрані з теорії кримінального права та стосуються історичного минулого, тих пам'яток кримінально-правового характеру, які діяли на теренах сучасної України. Кримінально-правова термінологія викладена за алфавітним принципом, на підставі комплексного застосування методологій діалектики та компаративістики, методів історичного, системного, структурно-функціонального аналізу. Це робить більш зручним використання Малої енциклопедії кримінального права в навчальному процесі, у науковій та практичній діяльності. Звертає на себе увагу і та обставина, що при тлумаченні кримінально-правової термінології в окремих випадках відображена авторська позиція розробників Малої енциклопедії кримінального права. Це робить відповідне видання оригінальним порівняно з іншими подібними енциклопедичними дослідженнями.

Мала енциклопедія кримінального права характеризується високим рівнем правової культури, методологічною майстерністю вирішення завдань та чітко вираженою теоретичною й практичною спрямованістю, зокрема, досить вдало розроблено нові дефініції, запропоновано новаторські визначення багатьох кримінально-правових понять. Звичайно, окремі дефініції є неповними, деякі з них потребують подальшого більш ґрунтовного висвітлення, іноді вони мають дискусійний характер. Однак це є звичним для будь-яких наукових досліджень такого рівня.

Надзвичайно позитивним та інформативним у Малій енциклопедії кримінального права є словник латинської термінології у кримінально-правовій царині. Фактично це – один із перших кроків до систематизації відповідної термінології латинських фраз, що стосуються кримінального права. Наявність відповідного словника прививає високу правову культуру всім адресатам, які будуть знайомитися зі змістом енциклопедії.

Завершує Малу енциклопедію кримінального права список джерел, використаних у процесі її підготовки, в якому розміщено назви міжнародних актів, актів судової влади (зокрема, постанов Пленуму Верховного Суду України), нормативних актів України та наукової літератури. Це дає змогу зорієнтуватися в основному масиві джерел та, безумовно, полегшує роботу студентів при підготовці до навчальних занять.

Мала енциклопедія кримінального права є актуальним науковим, навчальним і практично значущим виданням в Україні. Переважна частина викладених положень має новітній характер, значно поглиблює кон-

цептуальні положення, що стосуються подальшого розвитку кримінального права. Авторський колектив зробив вагомий внесок у вирішення актуальних наукових, дидактичних та юридико-технічних проблем сучасної теорії й практики кримінального права.

Отже, Мала енциклопедія кримінального права з успіхом може використовуватися у вищих навчальних закладах України у процесі вивчення кримінального права та відповідних спеціальних курсів. Вона стане корисною порадицею і добрим супутником аспірантів, науковців, викладачів юридичних вищих навчальних закладів, а також практичних працівників.

Звичайно, хотілося б бачити і енциклопедичне видання з Особливої частини кримінального права. Однак даємо собі звіт у тому, що це надзвичайно складна і кропітка робота для будь-якого колективу авторів. Хочеться побажати авторському колективу не зупинятися на досягнутому, а також успіхів та наснаги у підготовці Малої енциклопедії Особливої частини кримінального права, що стане логічним продовженням цього енциклопедичного видання.

В. Л. ФЕДОРЕНКО

Владислав Леонідович Федоренко, доктор юридичних наук, доцент, професор, заслужений юрист України, заступник начальника Навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання – декан факультету заочного навчання цивільних осіб Національної академії внутрішніх справ

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ Х. В. ПРИХОДЬКО «ТЕОРІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ: ДОКТРИНАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ»*

В умовах конституційної модернізації українського громадянського суспільства та держави, все більшої актуальності набуває питання теорії конституційного процесу як важливого чинника ефективності дії Конституції України і відповідних трансформацій найбільш значущих суспільних відносин. Сучасне конституційне законодавство України та галузева правотворча і правозастосовна практика переконливо демонструють декларативність положень Конституції України за умови відсутності дієвих, насамперед, процедурно-процесуальних механізмів її реалізації.

У зв'язку з цим, на сьогодні очевидно є тенденція щодо пошуку та утвердження нових конституційних процедур і процедурно-процесуальних механізмів забезпечення основ конституційного ладу України та його пріоритетних складових – статусу людини та громадянина, статусу держави, публічної влади та механізмів її здійснення, національної безпеки тощо. Відповідні механізми, отримуючи своє належне теоретико-методологічне обґрунтування та законодавче закріплення, сприяють сталому національному розвитку.

Подальша інституціоналізація процесуальних основ статусу суб'єктів конституційного права, формування та розвиток відносно нових для національного конституційного законодавства процесуальних конституційно-правових інститутів зумовлює складність різноманітних конституційних правових процедур, які потребують відповідної систематизації на науково-доктринальному та прикладному рівнях. До того ж, відповідні процеси інституціоналізації призводять до процесуалізації конституційних правовідносин, що, у свою чергу, зумовлює: по-перше, формування процесуального складника багатоаспектної системи конституційного права України, як бінарного матеріальному конституційному праву; по-друге, подальшу процесуалізацію джерел конституційного права України. Щоправда, в останньому випадку мова йде про загалом раціональне насичення актів чинного законодавства процедурно-процесуальними положеннями.

Відповідно, конституційно-правова наука нині потребує ґрунтовних наукових досліджень із цієї проблематики. У цьому сенсі привертає увагу монографія Христини Вікторівни Приходько «Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти», яка вбачається сучасним, новим і актуальним для конституційної теорії та практики дослідженням.

У рецензованій монографії звертається увага на певну термінологічну розбіжність, зумовлену сутністю та змістом категорії «конституційний процес». Зокрема, вченою звертається увага на те, що в сучасній юридичній літературі категорія та поняття «конституційний процес» нерідко вживається в його історичних аспектах. Але, поза увагою правників залишаються концептуально-правові (статутарні та динамічні) та практичні аспекти конституційного процесу. Реагуючи на цю проблему, Х. В. Приходько в своїй монографії обґрунтовує власне бачення категорії «конституційний процес» та висвітлює особливості її практичного

© В. Л. Федоренко, 2012

* Рецензія на кн.: *Приходько Х. В.* Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти : монографія / Відп. ред. М. О. Баймуратов. – Тернопіль : Джура, 2010. – 292 с.

застосування. До того ж, у роботі висвітлюються питання діалектики зв'язків складових конституційного процесу, за визначенням автора, його блоків і видів, самостійність і галузева самодостатність конституційного процесуального права та його призначення в системі конституційного права та законодавства.

Слушною є критика, висловлена в монографії, щодо відсутності в українській юридичній науці єдиного системного підходу щодо формалізації та позитивного унормування конституційних процедур, зокрема виборчих, референдумних, муніципальних тощо. На практиці така розбіжність у методологічних підходах призводить до колізій положення чинного законодавства та до неоднозначної практики їх застосування. Очевидно, що без конструктивного розв'язання цієї проблематики модернізація Основного Закону, як і вдосконалення чинного конституційного законодавства, є неможливою.

У своїй монографії Х. В. Приходько також не відмовляється від історично-правового значення досліджуваної категорії та доводить, що такий підхід дозволяє пізнати феномен конституційного процесу як багатаспектний і неоднозначний за своєю сутністю, змістом і формою. Аргументацією цього є проведений нею аналіз основних онтологічних форм конституційного процесу та обґрунтування визначення його поняття.

Урахування феноменології категорії «конституційний процес» відтворюється в системі запропонованих Х. В. Приходько значень конституційного процесу, який розглядається нею в різних його значеннях. Зокрема, як самостійний вид судового (юрисдикційного) процесу (в узькому розумінні) – встановлена конституційним законодавством (Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», Регламентом Конституційного Суду України) процедура конституційного судочинства; як самостійний вид юридичного процесу (в широкому розумінні), який уособлює динамічні та статутарні властивості конституційного процесу; як галузь процесуального права України; як галузь процесуального законодавства України; як конституційна діяльність по ініціюванню, розробці, обговоренню, прийняттю, внесенню змін до Конституції України і її реалізації.

Щодо останнього, то в своїй монографії Х. В. Приходько доводить особливу цінність конституційного процесу як комплексного соціально-юридичного інструментарію реалізації Конституції України, що в динаміці відтворюється як система функціональних призначень конституційного процесу відповідно домінуючим ціннісно-правовим орієнтирам сучасного суспільства.

Заслуговує на увагу й розроблена в монографії класифікація конституційного процесу. Вона дозволила повною мірою висвітлити його найбільш суттєві особливості та ознаки, котрі відрізняють конституційний процес від інших видів юридичного процесу в Україні.

Для обґрунтування наукових положень і висновків автор використав у цілому значну джерельну базу. Серед джерел є публікації різних історичних періодів, що дозволило зберегти наступність, врахувати тенденції розвитку конституційного права при формуванні теорії конституційного процесу в Україні.

Автором використовуються значний емпіричний ресурс, зокрема, проаналізовано положення чинного законодавства та проектів нормативно-правових актів, судова практика. Це, на наш погляд, свідчить про застосування прагматичного підходу при формулюванні теоретичних висновків і положень, які відповідають політико-правовим реаліям сьогодення.

Таким чином, можна зробити висновок, що комплексне опрацювання зазначених і інших джерел, сформульовані власні узагальнення і висновки свідчать про наукову зрілість автора. У науковій площині, напрацьований систематизований методологічний матеріал та узагальнюючі висновки автора є своєрідним імпульсом подальших розробок, монографічних досліджень, підручників, навчальних посібників та методичних рекомендацій з конституційного процесуального права, муніципального процесуального права тощо.

Безспірно, загальна позитивна оцінка рецензованої монографії не позбавляє рецензента можливості висловити автору деякі побажання та звернути увагу на доцільність окремих уточнень по тексту. Зокрема, зважаючи на високий рівень інституціоналізації законодавчого процесу, доцільно було приділити більшу увагу аналізу законодавчого процесу як виду конституційного процесу. В аспекті підвищення практичної значущості роботи вельми доречним було б висловлення автором систематизованих пропозицій щодо вдосконалення сучасного конституційного законодавства України, обґрунтувати відповідні пропозиції до Конституційної Асамблеї.

Утім, зазначені побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої монографії. Таким чином, монографія Приходько Христини Вікторівни «Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти» є ґрунтовним науковим виданням, що викладене на належному науково-методологічному рівні й має наукову та практичну значущість.

Пропоноване видання розраховане, перш за все, на тих, хто цікавиться проблемами теорії та практики конституційного процесуального права. Очевидним є той факт, що автор рецензованої монографії розраховує на популяризацію питання невід'ємного телеологічного зв'язку між «матерією» і «процесом» у праві в контексті реалізації основ конституційного ладу України та конституційно-правового статусу особи в Україні серед науковців, юристів-практиків, державних службовців, політиків, а також широкого кола читачів.